

Mizansen

Mise-en-scène

DOI: 10.5281/zenodo.8224303

Mehmet KÖPRÜ¹

Fransızca ‘sahneye koymak’ veya ‘sahneyi kurmak’ gibi anlamlara gelen *mise-en-scène* ya da Türkçe’deki kullanımıyla ‘mizansen’, günümüzde genellikle sadece film yapımıyla ilgili bir kavrammış gibi algılansa da aslen tiyatro kökenlidir. Arthur Poegin tarafından 1885 yılında yazılan bir tür tiyatro sanatı terimleri sözlüğünde mizansenin söz söyleme dışındaki neredeyse tüm tiyatro uygulamalarını kapsadığı belirtilmiştir (aktaran Kessler, 2020, s. 8). Bu tanıma göre, tiyatronun edebi yönünü temsil eden tiratların ya da diyalogların dışında kalan her şey mizansenin bir parçasıdır. O nedenle bu olgunun sahneleme sanatının bizzat kendisi olduğu söylenebilir. “Bir oyunun sahnelenmesi, bir kere yazılı eserin basit bir şekilde yeniden üretilmesi değil de metnin yorumlanması olarak görülmeye başladığında, sanatsal yaratımın en önde gelen aracı haline gelen şey bizzat mizansen olmuştur” (Kessler, 2020, s. 9). Çünkü sahne dekoru, kostümler, makyaj, oyuncu hareketleri, aksesuarlar ve ışık gibi sahnenin algılanır kimliğini ve yaratıcı yönünü oluşturan tüm unsurlar aslında mizansendir. Bu da onu tiyatro dramaturjisinin önemli bir parçası yapar.

Aynı nedenlerden dolayı mizansen sinema dramaturjisi için de oldukça önemlidir. Çünkü filmlerde de kameranın önündeki fiziksel dünyayı ifade etmek için genellikle bu kavram kullanılmaktadır. Kurmaca film yönetmenleri de, çekime başlamadan önce ve çekim sırasında, tıpkı tiyatro yönetmenleri gibi bir oyun sahnelerler. Sinemada da sahne, tüm fiziksel unsurlarıyla eldeki öykünün gerektirdiği şekilde düzenlenir. “Mizansen kontrol ederken yönetmen *olayları* kamera için *sahneye koyar*” (Bordwell & Thompson, 2008, s. 112). O nedenle tiyatro sahnesi için geçerli olan birçok unsur film sahnesi için de geçerlidir. Ancak arada iki aracın doğasından ve amaçlarından kaynaklanan bazı farklar vardır.

Buradaki en temel fark sahneye koyma eyleminin yöneldiği yerle ilgilidir. Çünkü tiyatrodaki seyirciler referans alınarak yapılan mizansen sinemada kameraya karşı yapılır. Kameranın nerede duracağı, sahneyi hangi açılardan ve nasıl göreceği gibi olgular mizansenin doğrudan etkiler. Örneğin kamera sahnenin sadece bir bölümünü göreceyse dekor düzenlenmesi de o bölümle sınırlanır. Ancak bu sınırlı alandaki tüm mizansenin oldukça gerçekçi görünmesi gerekir. Bu da tiyatro ile sinema mizansenin arasındaki diğer önemli farktır.

Filmlerde, eğer özellikle teatrallik ya da yapaylık hedeflenmemişse, sahnenin oldukça gerçekçi görünmesi gerekir. “Sinemadaki illüzyon, tiyatrodaki gibi genel halk tarafından yazılı olmayan bir uzlaşma temeline dayanmamaktadır” (Bazin,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, mehmetkopru@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3528-8820.

2011, s. 107). Tiyatroda bir tür sunum olduğu genel olarak kabul edilmiş bir durumdur. Tiyatro salonunda gerçek bir orman, gerçek bir mutfak ya da gerçek bir hastane ol(a)mayacağını tüm seyirciler kabul ederek sahnedeki sunumu izlerler. Ancak sinemada gerçeklik beklentisi daha yüksektir. David Bordwell ve Kristin Thompson'ın da altını çizdiği gibi “gerçeklik üzerinde katı bir şekilde ısrar etmek mizansenin olanaklarının geniş alanı karşısında bizi körleştirebilir” (Bordwell & Thompson, 2008, s. 113). Dışavurumcu resimden ilham alan erken dönem Alman Sinemasından örneklerin ya da deneysel sahneleme yöntemlerine başvuran *Dogville* (Lars von Trier, 2003) gibi filmlerin varlığı mizansenle ilgili farklı olasılıkların ne kadar verimli olabileceğini gösterir. Diğer taraftan ana akım film izleyicisi çoğunlukla perdede ya da ekranda gördükleri mekanların ve kişilerin gerçek olduğunu kabul etme eğilimindedir. O nedenle sinemada “bütün hileler mükemmel bir şekilde işlemek zorundadır” (Bazin, 2011, s. 107). Çünkü sinemada, tiyatrodan farklı olarak, sunumdan ziyade temsil sistemi hakimdir. Bu da doğrudan mizansenin etkiler ve onun tüm bileşenlerinin gerçekçi görünmesini zorunlu kılar.

Sinemadaki mizansen bileşenlerinin ne olduğuyla ilgili birbirine benzeyen ama kapsam olarak farklılaşan iki görüş vardır. “Filme çekilen olayları ve bu olayların nasıl filme çekildiğini kastetmek için çok daha geniş bir anlamda” kullanılan versiyona karşın tiyatrodakine benzer şekilde sadece kameranın önündeki fiziksel dünyayı isimlendirmek için kullanılan daha dar bir tanım vardır (Buckland, 2013, s. 3). Geniş kapsamlı versiyon sinematografiyi (kamera hareketleri, pozlama, renk, çerçeveleme vs.) ilgilendiren unsurları da kapsadığı için kullanışlı değildir. Çünkü bu tür işlemler *mise-en-scène*'in değil ‘mizansat’ın (*mise-en-shot*), yani çekim düzenlemesinin ve görsel kompozisyonun alanına girmektedir. O nedenle mizansenin kameranın önündeki fiziksel unsurlarla sınırlandırmak daha doğrudur. Filmin tiyatroyla örtüşen yanının ön plana çıktığı bu sınırlandırılmış tanımda bile mizansen; “dekor, ışık, kostüm ve karakterlerin davranışı” (Bordwell & Thompson, 2008, s. 112) gibi oldukça önemli bileşenlere sahiptir.

Bu bileşenlerden dekor ya da set tasarımı, çekim için seçilen mekanları giydirmek amacıyla kullanılan ve sahnelere genel görünümünü kazandıran mobilya, perde, halı, duvar kâğıdı, tablolar ve bunlara benzer diğer dekoratif öğeleri ve fiziksel unsurları ifade eder. Yönetmenler ve onlara mekânsal kimlik konusunda yardımcı olan sanat yönetmenleri ve sanat departmanları bazen gerçekten var olan bir mekânı çekim için dönüştürürken kimi zaman da sıfırdan bir mekân inşasını tercih edebilmektedirler. Öykü dünyasının gerçeklerine, karakterin kimliğine ve filmin atmosferine uygunluk, bu inşa sırasında başlıca dikkat edilen unsurlardır. Karakterlerin sosyal statüsü veya kişiliği gibi öyküyle ilgili önemli bilgileri aktarmak ya da belirli bir ruh hali veya atmosfer oluşturmak için dekordan faydalanılabilir. Aksesuar olarak isimlendirilen bazı özel nesnelere, devam eden aksiyon içerisinde özel işlevlerle donatılabilir (Bordwell & Thompson, 2008, s. 117). Böylece öykünün sinematik sunumunda dekordan daha verimli bir şekilde faydalanılmış olur.

Dekor gibi kostüm de, film karakterlerinin daha iyi anlaşılmasına ve genel anlamıyla da filmsel ifadeye katkı sağlayan önemli bir mizansen bileşenidir. “Yönetmenler genellikle insan figürlerini ortaya çıkarmayı istediği için, dekor az ya da çok tarafsız bir arka plan sağlarken, kostümler karakterlerin tanınmasına

yardım eder” (Bordwell & Thompson, 2008, s. 112). Kostümler ve kıyafetler sayesinde, öykünün geçtiği dönem, karakterlerin sosyo-ekonomik statüleri ve onların etnik kimlikleri görünür hale gelir. Ancak karakterlerin içsel ya da dışsal özelliklerinin yansıtılması noktasında en işlevsel mizansen bileşeni, dekor ya da kostümden ziyade oyuncular ve onların sahne performanslarıdır.

Oyuncular, anatomik yapılarıyla, fizyolojik özellikleriyle ve rol yetenekleriyle sadece karakter temsili için değil, olay örgüsü akışında ve anlatı için gerekli olan özdeşleme mekanizmasının kurulmasında da oldukça önemlidirler. Sinemada sunum oyunculuğundan ziyade temsil oyunculuğu hâkim olduğu için, oyuncu fiziksel özellikleriyle karakteri çağrıştırmalıdır. “Film yönetmeni ‘oyuncuyu’ değil, karakteri bulmak zorundadır ve seçimleriyle karakteri biçimlendiren de yönetmendir” (Balázs, 2013, s. 49). Özellikle yakın çekimin sinemada işlevsellik kazanmasından sonra yüz anatomisi ve mimiklerle yaratılan derin ifadeler de oyuncunun görünüşünü oldukça önemli bir hale getirmiştir. O nedenle sinemada oyuncu seçimi ve bu oyuncuların rollere atanması, yani *casting*, en az oyuncu yönetimi (*acting*) kadar önemlidir.

Tiyatro ve sinema mizanseninin önemli oranda ayrıldığı diğer bir mizansen elemanı da aydınlatmadır. Tiyatroda aydınlatma sadece sahnenin yeterli ve doğru ışığı alması iken sinemada çok daha fazla şeye tekabül eder. Sinema mizanseninde temel hedef kamera kayıdır ve ışık bu kayıta anahtar önemdedir. “Çerçeve içindeki daha aydınlık ve daha karanlık alanlar her çekimin bütün kompozisyonun yaratılmasına yardım eder ve böylece belirli nesnelere ve aksiyonlara dikkat etmemize rehberlik eder” (Bordwell & Thompson, 2008, s. 124). Bu rehberlik işlevinin dışında, genel atmosferin ortaya çıkarılmasında, duygusal manipülasyonlarda, zamana ya da mekâna ait bazı enformasyonların dışa vurulmasında ve dokuların ortaya çıkarılmasında aydınlatma oldukça önemlidir. O nedenle film yapım sürecinde aydınlatma, neredeyse tüm departmanların (kamera, reji, sanat, ışık ve post-produksiyon) belli ölçüde ve değişen oranlarda da olsa sorumluluk alanındadır.

Anahtar Kavramlar: Mizansen, Sinema, Tiyatro, Dramaturgi, Sahneleme.

Kaynakça

- Balázs, B. (2013). Görünen İnsan. (O. Kasap, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Bazin, A. (2011). Sinema Nedir? (İ. Şener, Çev.) İstanbul: Doruk Yayınları.
- Bordwell, D., & Thompson, K. (2008). Film Sanatı. (E. Yılmaz, & E. S. Onat, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Buckland, W. (2013). Sinemayı Anlamak. (T. Göbekçin, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları.
- Kessler, F. (2020). “Mizansen”. F. Kessler, T. Barnard, & L. L. Forestier içinde, Mizansen, Dekupaj, Montaj (B. Demirtaş, Çev., s. 7-75). İstanbul: Yort Kitap.